

Dichters en schrijvers rondom HERMAN POORT in de twintiger en dertiger jaren

2-5-64

Tijdens de bevrijding van het noorden van ons land ging in de stad Groningen aan de Guldenstraat ook een koffiehuis in vlammen op, dat de Bodega heette en dat in de twintiger en dertiger jaren het stamcafé was van de bohème: schilders, musici, dichters, schrijvers. Op marktdagen zaten hier 's morgens boerinnen uit de dorpen op het Hogeland, die in de stad hun inkopen gingen doen. De gegoede bourgeoise frequenteerde het restaurant voor zijn bruiloften en partijen. 's Avonds zaten de leden van de bohème bij elkaar in een box die Roodeschool heette, of in een lokaal achter het café, waar alleen stamgasten toegang hadden en niet altijd nauwkeurig op sluitingstijd werd gelet.

Die Bodega staat onuitwisbaar in mijn herinnering gegrift, met zijn deftige gevel, de hardstenen treden naar het bordes, de met rood pluche beklede canapeetjes in de boxen, de glimmend gewreven tapkast en de kastelein, die met z'n milde glimlach een ware vreedstichter was.

MIDDELPUNT

Dezer dagen stuurde Ab Visser me een voor mij zeldzame foto van die nu verdwenen Bodega. Hij is óók Groninger, werkte in het meubelmakersvak, haalde de onderwijsakte, maar heeft nooit voor de klas gestaan. Inplaats daarvan zwierf hij door Europa en wijdde zich, als anderen, aan de literatuur. (Verzen: Millennium; proza: een studie over Guido Gezelle, de korte romans De Corjaal en Het Agentschap, z'n boek over Rudolf de Mepse, het monsterproces in Faan). Bij die foto dacht ik te sterker aan de toneel- en literatuurcriticus Herman Poort, die in die decennia het middelpunt van dat groepje kunstenaars is geweest en die dertig jaar geleden is gestorven.

Bewogen In Memoriam

Mr. Eduard Elias heeft in de Groninger Volksalmanak voor 1934 een bewogen In Memoriam aan hem gewijd, waarin hij o.a. schreef

„Als Herman Poort tussen die jonge schilders, een verdoolde musicus, zat was hij het middelpunt. Misschien niet eens om zijn onmiskenbare geestelijke superioriteit in die kring, die iedereen

van Jan Wiegers. Herman Poort schreef daarin o.m.:

En eenvoudig dat het leven hier is.

Ik bedoel niet primitief of kinderlijk of boers, maar wezenlijk een-voudig. Dertig lange jaren ben ik dwaas genoeg geweest het leven te maken tot een erediensdienst van allemaal onnodig moeilijke dingen, en, naar de geest, ingewikkeld als een onoplosbaar raadsel. Hier lig ik op mijn stukje berg, en de zon schijnt en het meer glanst.

Toen zei de schilder: „Ik zou es weer willen schilderen, kerel, maar waarachtig, ik weet niet waarmee te beginnen. 't Is allemaal mooi”.

Alsof ze 't afgesproken hadden, keerden ze zich tegelijkertijd om. Daar was eerst de golvende weide met het kleinere fruitgeboomte. En verderop rees het hogere geboomte, kaarsrechte dennen en sparren, dicht opeen met daartussen het bruine houtblokkenhuis van een boer, en rechts, blank en rustig, de kleine kapel met het Christusbeeld.

„'t Is geweldig”, zei de schilder. „'t Is geweldig. Alla. Dit moet het zijn”. En hij plantte zijn ezel met de drie poten stevig in de grond”.

Dit pretentieuze boekje met een paar typisch Wiegerse houtsneden werd opgedragen aan hun vriend, de

haald in zijn roman Bodega Rapsodie, die zich overigens in die Bodega in Groningen afspeelt. Hij moet er goed thuis zijn geweest, al kan men niet zeggen dat de personages naar het leven zijn getekend. Kennelijk heeft hij voorvallen verwisseld, situaties gewijzigd en de onderlinge relaties anders gegroepeerd. De insider zal nochtans veel kunnen herkennen.

„Artistieke swarree's”

Een der merkwaardigste figuren uit die bohème was de drukker H. J. Prakke, die later directeur zou worden van de uitgeverij Van Gorcum & Comp. in Assen. Hij is inmiddels op een proefschrift, Deining in Drenthe gepromoveerd en is nu als hoogleraar in de publicistiek verbonden aan de Universiteit van Münster. Hij bewoonde met zijn vrouw een alleenstaand middenstandshuisje aan de weg van Paterswolde, Den Enck geheten, waar zogenoemde artistieke swarree's werden gehouden. Op een daarvan heb ik Hendrik de Vries uit zijn eerste bundel Vlamrood horen voordragen, en Johan Theunisz als Isadora Duncan zien dansen. Men discussieerde niet, men las er eigen werk voor.

Ter viering van het 12½-jarig bestaan van die „swarree's” is in vijftien exemplaren een map handdrukken en handschriften gereed gemaakt, met copla's in handschrift van Hendrik de Vries, litho's en linoleumsnedes, romanfragmenten, andere verzen en een compositie kindermuziek. Dirk Verèl heeft in de Eikel-drukken een kleine collectie ex-libris' van deze vrienden verzameld, alsmede een boekje Maskerontwerpen, begeleid door een tamelijk symbolische tekst.

Pareau en Noordstar, nu beiden hoogleraar, hebben sedert die jeugdjaren niet meer gepubliceerd. Halbo C. Kool kreeg voor zijn modernistische poëzie de Amsterdamse poëzieprijs, maar publiceerde sedert jaren geen poëzie meer. Hendrik de Vries heeft een groot oeuvre op zijn naam staan, dat herhaalde malen werd bekrond. Johan Theunisz is leraar Nederlands en Dirk Verèl is als regisseur verbonden aan de afdeling hoorspelen bij de radio. Prakke doceert publicistiek, een „nieuw” vak, zou men zo zeggen.

wist natuurlijk, maar wel om zijn laaie, bijna kinderachtige luidruchtigheid, die gescandeerd werd door de vegen van zijn brede, weke rechterhand door het grijze haar. Urenlang, tot de Martini aan de overkant na veel misbaar van een onbegrijpelijk lied, één zware slag over de verstilde stad sloeg, heeft Herman Poort in de Bodega het woord gevoerd. Dikwijls kinderlijk en van de hak op de tak springend, een enkele maal zó diep, dat er om zijn wezen iets ontzaglijks liefs was".

Er is in kleine oplage, een nu zeldzaam te vinden boekje In Memoriam Herman Poort verschenen, waaraan schilders en schrijvers hun medewerking hebben verleend, en waarin het borstbeeld van hem staat afgebeeld, dat door Willem Valk werd gemaakt, en, als ik het goed heb, werd afgekeurd, al vind ik het nu een van de beste portretten die van hem zijn gemaakt.

De Beweging

De schilders uit die tijd, Jan Wiegers, Jan Altink, Jordens, Johan Dijkstra of George Martens, en niet te vergeten Werkman, hebben naam gemaakt in en met hun vereniging De Ploeg. In hun werk kreeg het noordelijke expressionisme een nieuwe gestalte. Dat was niet alleen een vereniging, het was een „beweging," waarbij ook een musicus als Daniël Ruyneman, maar vooral ook dichters als Hendrik de Vries, H. J. Scheltema (wiens pseudoniem N. E. M. Pareau luidde), Halbo C. Kool en J. C. Noordstar (wiens werkelijke naam A. Tammes luidde) betrokken waren, en ook schrijvers als Johan Theunisz, Dirk Verèl, Herman Poort zelf en schrijver dezes. Een nieuwe, of vernieuwende stroming in de beeldende kunst gaat vaak samen met een nieuwe stroming in de letterkunde.

Van de schilders is Jan Wiegers naar het westen getrokken, van de dichters zijn Scheltema (nu hoogleraar in het Romeinse recht) en Hendrik de Vries in de oude stad gebleven.

Vrolijk zomerleven

Jan Wiegers heeft het expressionisme in de noordelijke schilderkunst min of meer in Groningen geïmporteerd na zijn contact en samenwerking met Kirchner in Zwitserland. Hij is ook nadien herhaaldelijk in Zwitserland geweest, in 1926 samen met zijn vriend Herman Poort. Er verschenen in die jaren bij de uitgever Van Gorcum & Comp. te Assen allerlei uitgaafjes in kleine oplage, (o.a. de Eikel-drukken) waaronder een publicatie Aan het Zugermeer, zijnde herinneringen aan een vrolijk zomerleven door Herman Poort, met houtsneden

schilder Franz Pauli, en het toeval wilde, dat ik kortgeleden in een huis in Tegna dit drietal zag, getekend door Kirchner.

Poort schreef toen toneel- en literaire kritieken voor de Provinciale Groninger Courant (die is opgegaan in het Nieuwsblad van het Noorden), en Elias, toen hoofdredacteur heeft daarover geschreven:

„De diepere dingen van het leven: literatuur en kunst, dat Herman Poort daarvan de man was bij de krant was haar trots. Nimmer heb ik betere toneelkritieken gelezen. Dat was zo glashelder, zo gespannen, zo feilloos van intuïtie en diep van kennis, dat was zo simpel-menselijk geschreven en zo warm en dood-eenvoudig gezegd: er stak zulk een inzicht, zulk een wetenschap achter die kritieken...."

„Nutslezer"

Hij heeft zichzelf spottend een „nutslezer" genoemd, want hij hield jaarlijks meer dan honderd voordrachten over literatuur voor Het Nut, maar wat allen die hem hebben gekend zich van hem zullen herinneren, is zijn belezenheid, zijn verantwoord oordeel, zijn inzicht, zijn „waarden," zijn vaak briljante discussies; boven dat alles zijn vriendschap en genegenheid.

Hij was een essayist, een criticus, ook een dichter. Hij heeft mij eens, bijna zonder intonatie, zijn verzen voorgelezen, — een paar schriften vol en zei toen: „Ze zijn niet goed genoeg. Je moet ze na mijn dood maar vernietigen." In de bundel In Memoriam staat een vers van hem, waarvan de beginregel luidt: Van al wat 'k heb begeerd, — gevoelig, een beetje melancholiek, poëtisch niet sterk, maar wel zuiver van toon. De Muze is langs hem heen gevlaagd, maar heeft hem niet diep geraakt. Nochtans erkende ieder van ons zijn geestelijke superioriteit.

In diezelfde bundel staan verzen van Hendrik de Vries, waaronder enkele copla's, alsmede een omvangrijk gedicht van Pareau, waarvan een deel later als Parafrase op de eerste psalm, in Pareau's bundel XXVIII Sonnetten is herdrukt. Verder het gedicht Arthur Rimbaud, van J. C. Noordstar, die met zijn bundel De Zwanen opgang heeft gemaakt.

Pareau en Noordstar waren de stichters van de uitgeverij Eben Haëzer, waar uitsluitend bibliotheek uitgaafjes verschenen die men zeer moeilijk in handen kon krijgen. Beide dichters publiceerden onder elkaars naam, zij waren verzot op mystificatie, maar zij hebben naast de schilders beroering in het literaire leven tje gewekt. Pareau is ook de dichter van de idylle Kloosterzangen, een lofzang op het teruggetrokken leven:

*Dit schijnt mij 't schoonste leven
toe: om rust te vinden
in 't oude landhuis, waar wij
kinderen zijn geweest;
het is zeer stil en witgekalkt. De
zware linden verroeren 't lover
nauw en fluisterend bedeest"*

J. C. Falke heeft deze regels aange-

Inspirator en leermeester

Ter ere van Herman Poort zij gezegd, dat hij de inspirator, voor sommigen de leermeester is geweest van dit groepje letterkundigen, in wier werk het expressionisme eveneens z'n spoor heeft getrokken.

De grijze Martinitoren werpt nog z'n schaduw over de Grote Markt. Waar vroeger voetstappen van een late wandelaar klonken klinkt nu tot na middernacht het rumoer van drukverkeer. De Bodega is in vlammen opgegaan. De dichters en schrijvers zijn naar alle windstreken uitgevlogen, op Pareau na, die in een doolhofachtig gracht huis woont, op Hendrik de Vries na, die in zijn kluis tussen hooggeboomte en struiken woont, verloren tussen de middenstandswoningen van deze tijd.

Vlak achter zijn huis razen treinen voorbij.